
УДК 12/33**ЕКОНОМІКО-ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ:
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

ОСЕЦЬКИЙ Валерій Леонідович, доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Смисл економічного буття, невід'ємний від соціального прогресу, кожного разу змінюється, стає іншим, постійно актуалізуючи проблему: чи “розщеплюється” людина як дух і плоть, як розсудок і чуттєвість, як душа і тіло, як обов'язок і схильність? Чи протиставляється її буття і його прояви, її діяльність і мислення, те, що вона робить, і те, що вона передбачає робити? Все це, незважаючи на невизначеність, складає зміст людини. Вирішальне в ньому – людина повинна постійно протиставляти “себе в собі”, тобто визначати своє “Я” в суперечностях соціального буття, яке найбільш виразно виражає себе в економічній реальності. Так, як немає людського буття без дуальності, протиставлення різних смислів, так немає і економічного буття без проникнення в нього суто людської проблематики. Те, як людина долає свої суперечності, складає умову і спосіб проникнення в сутнісну проблемність економічного буття. В цьому полягає атрибутивність людського буття стосовно економічного буття і навпаки.

Характеристикою даного взаємозв'язку є можливість людини перетворювати себе в предмет пізнання. Те, що вона пізнає в економічному досвіді як власне існування, і те, що знаходиться в його основі, людина вважає своїм дійсним буттям. Те, чим вона є в оприявленні, є її свідомість; те, що є свідомість, є результат економічного поступу, соціальних умов, духовного середовища. Це інше для людини буття, сутність якого знаходить відображення в його проявах як свідомість. А це речі світу метафізичного, який не вкладається у виміри чуттєвого (конкретно-емпіричного) досвіду.

Сутність такої свідомості в тому, щоб “зняти” напругу осмислення через її ототожнення з економічним буттям. Цей процес виступає в двох вимірах: на першому людське буття постає як зовнішнє до смислів людського існування, і в цьому відношенні воно не може бути нічим іншим, як просто емпіричним існуванням, котре є важливим для традиційного, суб'єктно-об'єктного пізнання. Якщо ж перед людиною постала необхідність пізнання самобуття, то воно не може залишатися в стані стабільності, оскільки смисл економічного розвитку розкривається перед нею як “поклик буття” (М. Гайдеггер), або як поклик до своєї свободи. Виходячи з цього, людина в економічному бутті реалізує себе, стає тим, ким вона може бути, але поки ще ним не стала. В якості свободи вона проникає в приховані трансценденції економічного буття. Трансценденція є умовою розкриття прихованих смислів економічної реальності, які складають власне основу тотожності буття економічного і духовного.

Тотожність полягає в проникненні мислення в зміст економічного буття, що означає вихід за межі наявного досвіду. Прагнення вийти за межі досвіду і, отже, за межі феноменального світу є цілком природним прагненням людини до істини. Не лише філософія, а й кожна наука, досліджуючи свій емпірично даний предмет, намагаючись зрозуміти, яким він є насправді, звертається до таких аспектів дійсності, які перебувають за

межами видимого світу. Все наше пізнання пронизане своєрідною філософією, оперує поняттями, зміст яких виходить за межі того, що ми безпосередньо бачимо або відчуваємо. Це також стосується економічного пізнання, яке, в силу взаємозв'язку з об'єктом пізнання (економічним буттям), “проникнуло” філософією. Вона надає цим пізнавальним зусиллям завершеного і принципового характеру, доводить розрізнення видимого і реального, феноменального і ноуменального, емпіричного і теоретичного до певного логічного висновку [3, с. 428].

Вище наведені міркування відповідають на питання: “Що може пізнавати філософія в економіці?” В результаті ми переходимо до сучасного економічного знання як нового способу теоретичного осмислення економічної реальності. Визначивши всеоб'ємність онтосу економічного, який опосередковує розвиток всіх сфер соціального буття, нові параметри існування людини, ми приходимо до необхідності залучення в науковий арсенал теорії узагальнюючої, тобто теорії ціннісного типу в нових концептуальних визначеннях. Це не означає, що всі здобутки економічного знання підлягають суцільному запереченню і забуттю. Ні, в цьому немає ніякої потреби, і водночас було б помилкою. Не заперечувати, а продовжувати користуватися здобутками економічної теорії, особливо в тій її частині (компонентах, елементах), які залишаються ефективним здобутком людської думки, співмірній економічній реальності.

Необхідно враховувати також фактор наявності інформаційного суспільства, в умовах якого живе сьогодні людство, що дозволяє кожному індивіду користуватися необмеженою кількістю існуючого знання. Виникає проблема його вибору. Це має пряме відношення і до економічного знання, яке в силу своєї розгалуженості і популярності є, можливо, найбільш розмаїтим, множинним і численним. Філософія економіки актуалізує економіко-теоретичну проблематику, що посилює її конкурентноспроможність. Остання досягається завдяки інтересу, який може викликати до себе економічний дискурс, теорія, міркування, ідея, погляд тощо, розглянуті крізь призму філософії.

Потрібно також мати на увазі зверненість філософії до внутрішнього, духовного світу людини. Розкриття його змісту дозволить подолати деформації реальності, безпосередньо іманентної теоретичній економії. Тобто тієї реальності, котру вона сама для себе вибрала для відображення. Визначивши “філософію економіки” як методологію нової якісної економічної теорії, ми виходимо з інших засад розуміння економіки як об'єкта пізнання. Вона постає не лише як “товарообмінне господарство”, не лише як “суспільне виробництво” (“виробництво”), але як колосальний світ, “космос” (М. Вебер), “світ економіки”, який не можна визначити традиційними словами, не можна проникнути в його внутрішній зміст за допомогою звичних методів. Виявляється, що цей “світ, всесвіт економіки” сповнений смислами, символами, трансценденціями, сутностями тощо. “Світ економіки” – це не зовнішнє по відношенню до людини буття. Він опосередкований діяльністю людини, і в цьому сенсі сповнений соціальності. Це означає енергію конкуренції, волю вибору, духовну напругу соціальних груп, страт і спільнот, зміну парадигм управлінських моделей і т.д. Все це перетворює економіку в світ “економічного буття” людини.

Чим виступає економічне буття, якщо ми застосовуємо по відношенню до нього філософський аналіз? Його не потрібно розуміти як щось суто зовнішнє, в якості “об'єктивної реальності”, котра протистоїть суб'єкту економічної діяльності. Економічне буття – це фактичне буття людини, оскільки “пронизує” всі види її діяльності. Якщо економіка є сферою виробничо-господарської діяльності людини, то вона одночасно є невід'ємною від людського життя і його смислів. В цьому плані вона постає як трансцендентна реальність, оскільки наше знання про неї виходить за межі чуттєвого сприйняття і емпіричного досвіду. І навпаки, ми знаємо економічне буття не таким, яким ми його безпосередньо бачимо, і не завдяки тому, що бачимо. Насправді ми знаємо світ економічного буття таким, яким ми його мислимо, осягаємо за допомогою розуму. А це означає, що в самій реальності є щось таке, що “фізичними очима” не сприймається, але завдяки чому ми знаємо, пізнаємо цю реальність. У самій економічній реальності ми

можемо, таким чином, виокремити те, що є предметом чуттєвого досвіду (феноменальна реальність) і те, що досягається лише мисленням, або, інакше, реальність ноуменальну [1, с. 19]. І якщо традиційна економічна наука, використовуючи мислення, раціональні методи і засоби пізнання, прагне пізнати передусім світ чуттєвих явищ (світ емпірично-конкретного економічного існування), тобто світ економіки феноменальний, то філософія, переступаючи межі чуттєвого (конкретно-емпіричного) досвіду, має своїм предметом ту сферу економічної реальності, яка досягається самим лише розумом, або економічну ноуменальну реальність.

Саме завдяки пізнанню цієї сфери економічної реальності “філософія економіки” має намір віднайти засоби істинного знання економічних речей, пізнати їх такими, якими вони є, а не такими, якими вони видаються нам. Зрозуміло, побудови теоретичної економіки постають навіть дуже привабливими, достатньо внутрішньо логічними, але при серйозній “мета-перевірці” вони не завжди витримують порівняння з реальністю. Виявляється, що мова йде більше про вільні інтелектуальні побудови з приводу предмета відображення, чим про інтелектуальне відображення власне дійсності. Про внутрішній же зміст дійсності, співмірної внутрішнім змістам людського існування, взагалі не йде мова. “Філософія економіки” повинна поєднати цей розрив, вивести теоретичний пошук смислів економічної реальності на її максимальну мислимість.

Як правило, традиційна економічна теорія філософські питання не ставить або майже не ставить. Але є ще й такі питання, на які філософська наука може дати відповіді, відмінні від науково-економічних, тобто які можуть “позмагатися” з економічною теорією. Для людини, котра займається активною економічною діяльністю, не так все вже ясно у власному економічному бутті. Немає сумніву, що людині є над чим замислитися у цьому плані, так само, як є і те, заради чого потрібно одержати відповіді на належному інтелектуальному і пізнавальному рівнях. Людина свідомо, мисляча не може займатися економічною справою наосліп. Особливо сьогодні, в епоху науки і техніки, в час колосальної продуктивної творчості і величезних звершень, в період все більш зростаючого наступу нових відкриттів і знахідок. Отже, є над чим помислити людині економічно діяльній, господарюючій, людині, яка пізнає. “Філософію економіки” оточують безліч проблем і питань, які вимагають різних і багатозначних відповідей.

Філософський смисл економіки полягає в тому, що вона є виразом самого буття, самого життя. Не економіка в бутті і житті, а буття і життя як економічна реальність. З такого начала начал витікає практично все, що може мати місце до реалізації буття (і життя) з економічної точки зору. Економіка є сферою виробничої діяльності людини, до якої можна з повним правом віднести політику, цивілізацію, виховання, війну і все інше, якого так багато. І все воно – “виробництво, всього і вся. Ідей наприклад, звичаїв, правил, звичок. Адже це також виробництво. Виробництво людей, відношень між людьми, соціальних інститутів, суспільств – що це, якщо не виробництво, якщо не господарство?” [3, с. 67], – запитує Ю.М. Осипов. Там, де господарство, там і економіка. Цей швидкий перелік показує, що може стояти за економічним, яке смислове багатство, які пізнавальні можливості. Звичайно, в полі зору “філософії економіки” постає не все буття і зовсім не все життя, але саме буття і життя в досить повному масштабі. “Філософія економіки” відштовхується від буття і життя в цілому, – і це її велике досягнення, але і велика проблема.

Важливим є те, що “філософія економіки” не обмежується феноменальним рядом, характерним для економічної реальності, її цікавить ноуменальний (сутнісний) ряд, оскільки філософія не може обминути глибинної складності буття. Не фіксація речей та їх відношень характерна для “філософії економіки”, а проникнення в сутність речей, а також в ту сутність, котра стоїть за речами. “Філософія економіки” ґрунтується на вільному спогляданні і уявленні, тобто на всьому тому, що не має апріорно заданих меж. Вона не боїться втаємниченості світу, його трансцендентності. Вона приймає його у всій його складності.

Запропоновані “філософією економіки” предмет і методи дослідження далеко виходять за рамки традиційних підходів, заснованих на відмінності економіки як конкретно-практичної науки і філософії – суто світоглядного знання. Не викликає сумніву, що

“філософія економіки” стане полем гострих теоретичних дискусій в професійному середовищі – як економістів, так і філософів. Очевидно, тут потрібно виходити з того, що в умовах, коли в багатьох випадках економісти роз’єднані професійно, ідейно, теоретично, методологічно і коли розвиток економічної методології показав, що труднощі спілкування між прибічниками різних наукових парадигм мають достатньо глибокі епістемологічні корені, – питання про взаєморозуміння і професійне спілкування всередині наукового співтовариства набуває зовсім нового звучання, виростаючи в одну з головних проблем функціонування економічної науки. Відповідно, розповсюдження, творче втілення, культивування в середовищі вчених -економістів і філософів ідей та принципів “філософії економіки” стане пріоритетним і продуктивним напрямком подальшого розвитку “космічної” всеоб’ємності економічних знань.

Неухильне зростання масштабів і глибини методологічних досліджень в сфері економіки створило реальну потребу в зміцненні таких елементів економічного знання та інститутів наукової спільноти, які підтримують механізми всередині наукової комунікації, забезпечують взаєморозуміння між вченими різних спеціалізацій і наукових напрямків. Поява “філософії економіки” висуває принципово нові підходи до побудови картини економічної реальності як складової соціального буття. “Філософія економіки” в ситуації сучасності є відображенням творчої енергії економіки, спрямованої до фінансової економіки. Базові елементи індустріалізму заперечуються постіндустріалізмом, який спонукає інші темпоральні виміри, котрі вимагають активного включення інтелектуальних зусиль суб’єкта в об’єктивні процеси. Не викликає сумніву, що глибинність економічних процесів, які визначають поступ реальної соціальної дійсності, цивілізаційний розвиток, може бути виявлена “працюючою трансценденцією” (Ю.М. Осипов) “філософії економіки”. Вона синтезує з практикою економічного буття вічні питання життя людини. І в цьому – продуктивна сила перспектив “філософії економіки”.

Література.

1. Гусев В.І. Вступ до метафізики / В.І.Гусев. – К.: Либідь, 2004.- 488 с.
2. Осипов Ю.М. Философия хозяйства / Ю.М.Осипов. – М.: Юристъ, 2001. – 624 с.
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М.: Республика, 1994. - 527 с.

Автор акцентує увагу на розвитку економіко-теоретичного знання в умовах сучасного соціального прогресу, визначальною рисою якого є людський, культурний вимір. Підкреслюється необхідність залучення до аналізу економічних проблем філософії, яка має більше можливостей проникнення у глибинні основи соціального і духовного світу людини. Показано важливість методології філософії економіки для аналізу сучасної економіки.

Ключові слова: економічна теорія, філософія економіки, методологія, людина, економічне знання, смисл.

Автор акцентирует внимание на развитие экономико-теоретического знания в условиях современного социального прогресса, определяющей чертой которого является человеческое, культурное измерение. Подчеркивается необходимость приобщения к анализу экономических проблем философии, которая имеет больше возможностей проникновения в глубинные основания социального и духовного мира человека. Показана важность методологии философии экономики для анализа современной экономики.

Ключевые слова: экономическая теория, философия экономики, методология, экономическое знание, смысл.

The author focuses on the development of economic and theoretical knowledge in the modern social progress, which is defined by human, cultural dimension. The need for initiation to

the economic problems of philosophy, which has more features penetration into the underlying reasons of social and spiritual world of man is underlined. The importance of philosophy of economics methodology for analysis of the modern economy is shown.

Keywords: economics, philosophy of economics, methodology, economic knowledge, sense.

Надійшла до редколегії 05.04.2014 р.